

Kako su nastala imena zvijezda

Kap. korvete Stijepo Vekarić

U dugim noćima svoje službe na brodu pomorac često ima prilike da promatra zvjezdano nebo. Pojedine zvijezde, kao na pr. Polarna zvijezda, Orion i druge više manje su mu dobro poznate. Ali sigurno je često razmišljao i to odakle su došla imena svih tih zvijezda i sazvežđa (konstelacija).

Konstelacije su grupe zvijezda oko kojih su u toku stoljeća stvorene imaginarne osobe ili predmeti da bi se mogle lakše raspoznati i pronaći pojedine zvijezde. Na nebu poznamo 88 konstalacija, ali ovdje ćemo prikazati samo najvažnije. Većina imena glavnih konstelacija koje danas poznamo vuku svoj korijen iz grčke mitologije (300 g. prije naše ere). Mnoge konstelacije nemaju nikakve sličnosti s imenom koje im je dato, dok se kod nekih i može nazreti neka sličnost.

Velika i mala kola

To je najpoznatija grupa zvijezda Sjevernog neba zapravo dio konstelacije Velikog medvjeda. Postoji mnogo legenda o tome kako je Veliki medvjed došao na nebo. Najpoznatija je priča o Jupiteru koji se zaljubio u lijepu Caliste i time navukao ljubomoru svoje žene Juno. Za osvetu Juno je pretvorila Calista u medvjeda. Calisto je imala sina Arcasa. Jednog dana Arcas je ugledao u šumi kako mu se približava jedan golemi medvjed. Majka je i u tom obliku prepoznala svog sina i pošla mu ususret, dok je Arcas, misleći da je napadnut, navalio na svoju majku da je ubije. Intervenirao je Jupiter, zgrabio medvjeda za rep i bacio ga u zrak. Budući da je medvjed bio vrlo težak, njegov se rep pritom mnogo produžio. Da bi Arcas mogao biti kod svoje majke Jupiter je i njega pretvorio u malog medvjeda i postavio ga na nebo.

Kad je Juno čula što se dogodilo, ona je preduzela mjere da dva medvjeda nikad nemaju mira. I zaista, oni se mogu vidjeti u svako doba godine kako neprestano kruže na sjevernom nebu. Rep malog medvjeda vezan je za gotovo nepokretnu Polarnu zvijezdu.

Cassiopeia, Cepheus, Andromeda, Pegasus

Ako prednja kola Velikog medvjeda preko Polarne zvijezde produžimo, naići ćemo na grupu zvijezda koja liči, već prema svom položaju, na slovo »W« ili »M«.

Cassiopeia, koju često nazivaju i »žena na stolici«, bila je kraljica Etiopije. Točno ispod nje stolicice, prema Polarnoj zvijezdi, imamo nekoliko slabijih zvijezda koje predstavljaju njenog muža Cepheusa.

Cassiopeia je bila vrlo lijepa i tašta žena. Njena tvrdnja da je ljepša čak i od morskih nimfa,

uvrijedila je toliko nimfe, da su one poslale morsko čudovište Cetus da napadne obale Etiopije. Kralju Cepheusu bilo je poručeno da će spasiti svoju zemlju samo tako ako svoju kćer Andromedu veže uz hridinu da bi je morska neman mogla progutati. Međutim, kad se neman približila djevojci napao ju je veliki junak Perseus koji je doletio s krilima na nogama. Perseus je upravo bio dotukao zmije na Meduzinoj glavi. Pogled na glavu Meduze bio je toliko strašan da bi svaki onaj koji bi joj pogledao u lice, bio pretvoren u kamen. Tako je Perseus upravio na morsku neman meduzinu glavu i tako pretvorio Cetusa u kamen i oslobodio djevojku.

Do Andromede nalazi se i Pegasus, glasoviti leteći konj koji je nastao od krvi što je potekla od Meduze kad ju je ubio Perseus.

Sazvežđa Lava i Raka

Na sjevernom nebu lako ćemo raspoznati sazvežđa Lava. Ono ima oblik okrenutog znaka pitanja sa vrlo jakim zvjezdom Regulusom. Ta grupa zvijezda mnogo slični srpu te se tako i nazivala kroz mnogo stoljeća. Nalijevo od srpa je pravokutni trokut sa Denebolom na vrhu. Denebola znači »lavlji rep« dok Regulus dolazi od »rex«, kralj budući da je lav kralj životinja.

U blizini Lava nalazi se red zvijezda savježđa Raka.

Blizanci

Dvije sjajne zvijezde u sazvežđu Blizanaca su poznate pod imenom Kastora i Poluksa. To su sinovi Zeusa koji su pomogli Rimljanima da pobijede u važnoj bitci.

Orion

Najsajjnija grupa zvijezda je Orion, lovac, koji se vidi na južnoj polovini sjevernog neba.

Orion je bio veliki lovac, ali i veliki hvalisavac. On je tvrdio da nema te životinje na zemlji, koju on ne bi mogao ubiti. Da ga kazne bogovi su doveli Škorpiona koji ga je ugrizao za nogu i tako usmrtio. Jupiter je postavio zatim jednoga prema drugom na nebu, Oriona i Škorpiona, ali tako da nikad nisu skupa iznad horizonta.

Taurus i Pleiade

Pomoću zvijezda Oriona doći ćemo najlakše do drugih grupa zvijezda. Ako polazimo od Oriona prema gore i desno doći ćemo do oka Taurusa (bika). U grupi zvijezda u obliku slova »V« t. zv. Hyades nalazi se Aldebaran. Iznad i lijevo od Hyadesa nalaze se dvije zvijezde srednje veličine koje označavaju rogove bika.

Legenda o biku je ova: Jupiter se zaljubio u Europu, kćer feničkog kralja. Da bi mogao biti u njenoj blizini pretvorio se u bijelog bika i pomiješao sa stadom njena oca. Dok je Europa jednog dana brala cvijeće, bik joj je prišao. Životinja je bila toliko pitoma da joj je ona sjela na leđa, a bik je sa svojim teretom otišao iz Fenicije. Legenda kaže da je kontinent kuda je Jupiter poveo Europu po njoj dobio ime.

Desno i iznad Hyadesa nalazi se grupa zvijezda slabije svjetlosti blizu jedna druge. To su Plejade, poznate od starine kao šest sestara. Golim okom možemo vidjeti samo šest zvijezda ali legenda kaže da ih je nekad bilo sedam.

Plejade koje se nalaze na leđima Bika navodno su bile kćeri Atlasa (koji je na svojim leđima držao nebo) i Pleione. Šest od njih udale su se za bogove dok je sedma uzela smrtnog čovjeka te se stoga ne može vidjeti na nebu. Druga legenda kaže da je sedma zvijezda bila njihova kći Elektra koja je sakrila lice da ne bi vidjela propast Troje. U našem narodu ta se grupa zvijezda naziva Vlašići.

Libra, Sagittarius, Cygnus i Sagitta

Konstelacija Škorpion nalazi se na protivnoj strani Oriona. Jedina svijetla zvijezda ovog sazvežđa je Antares, svijetlocrvenkaste boje.

Iza Škorpiona je Sagittarius (strijelac), polu čovjek, polu konj. On se prikazuje sa izvučenim lukom kao da ima namjeru da uputi strijelu u škorpionovo srce.

Visoko na nebu nalazi se Altair u sazvežđu Aquila (orla). Lijevo od Altaira nalazi se grupa zvijezda u obliku zmaja sa zvijezdom Delphinus na vrhu. Iznad Delfina na nebu je sazvežđe Cygnus (Labud). Naziva se još i »Sjeverni križ« jer stvarno ima oblik križa.

Između Aquile i Cygnusa je vrlo malo sazvežđe Sagitta (strijela). Sastoji se od četiri zvijezde: dvije su vrlo blizu jedna drugoj i čine vrh strijele.

Desno od Cygnusa dolazimo do sazvežđa Lyra. Najsajnija zvijezda u toj grupi je Vega. Desno od Lyre je šest srednje jakih zvijezda iz sazvežđa Hercules, a iznad Herculesa nalazi se Draco (Zmaj). Desno od Herculesa nalazi se Corona Borealis (kruna). Najsajnija zvijezda u toj grupi naziva se Gemma. Kruna je prema legendi bio u stvari vijenac grčke junakinje Ariadne, a Gemma, što znači pupoljak, bio je glavni ukras vijenca. Ariadna je bila kći kretskog kralja Minosa. Ona je bila zaljubljena u Teseja koji ju je napustio.

Desno od krune nalazi se Bootes. Do ove grupe zvijezda možemo doći ako produžimo luk Velikih kola do blistave zvijezde Arcturus, narančaste boje.

Ispod sazvežđa Bootes nalazi se Virgo (Devica), grupa zvijezda u obliku slova »Y« koja se pruža prema repu Lava. Tu se nalazi jaka zvijezda Spica.

Ispod Virgo i desno nalaze se sazvežđa Corvus, Crater i Hydra.

Jugoistočno od Oriona nalaze se dva sazvežđa Canis Major i Canis minor. U Canis Majoru nalazi se Sirius — najsajnija od svih zvijezda. Tu su zvijezdu Egipćani obožavali i njoj u čast podigli su bili nekoliko hramova. Kad se ta zvijezda pojavljivala na istoku prije izlaza sunca, oni su znali da će uskoro rijeka Nil poplaviti, stoga su je oni smatrali kao neku vrst stražara. Oni su isto tako primjetili da je u najvrućim mjesecima Sirius na istom dijelu neba gdje i sunce te su mislili da on time pojačava toplinu ljeti. Tako je i nastala i danas uobičajena uzrečica »pasja vrućina«, »pasji dani«.

Južno nebo

Što više putujemo prema jugu to se više zvijezda vidi južnog neba. Na 40° sjeverne širine vidljivost je oko polovine zvijezda južnog neba.

Najmarkantnije sazvežđe na južnom nebu jest Južni križ, dug 6°, koji pokazuje pravac Južnog pola. Na samom polu nema, kao na sjevernom, zvijezde. Između Južnog križa i Centaura postoji tamni prostor, toliko taman u usporedbi s ostalim nebom da je poznat pod imenom »vreća ugljena«. Misli se da ta tama nastaje od neke nepoznate mase između Zemlje i Mliječne staze u kojoj ona leži.

FRAGMENT

O STAROM RIBARU SA DUNAVA

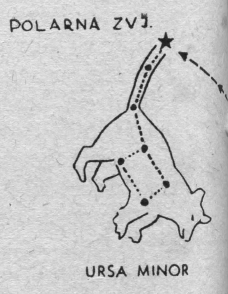
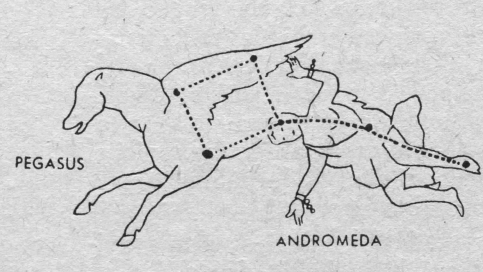
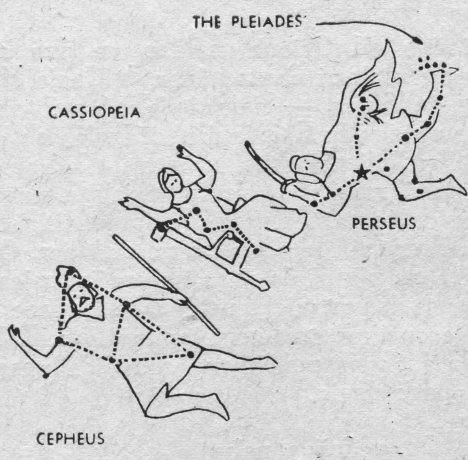
*Ponekad misli na prošlost skrenu
i tad mi u oku zaigra nemirni Dunav
i ribarski čamac što se po njemu nečujno giba,
pamtim, na dovratku jednom stari mi alas reče:
„... život sam sinko odveslao niz reku
i uvek je bilo — opasnosti mnogo i hrapavih ruku
samo ne — riba...“*

*Jednom se u praskozorje stari
odveslao bez mene — sam u ribolov
kad nije ni slutio da košava preti,
i tad se za trenut reka uznemiri i nebo
pljuskom prosu,
a kad je košava umukla
obala je bila pusta, nema
i na njoj sam prepoznao staroga alasa
kako mu tromo valovi ližu osedelu kosu.*

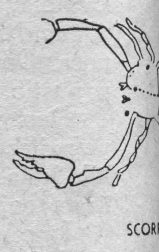
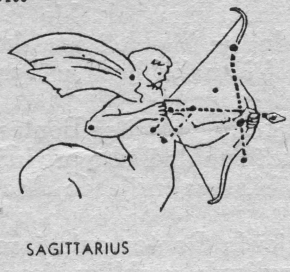
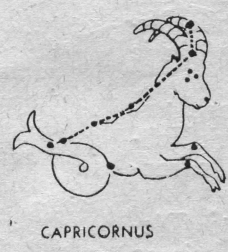
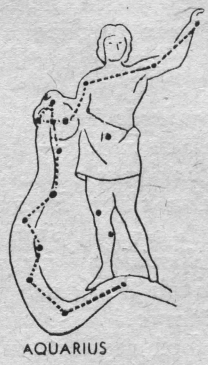
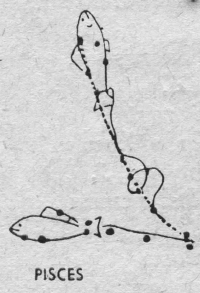
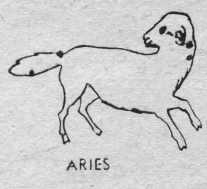
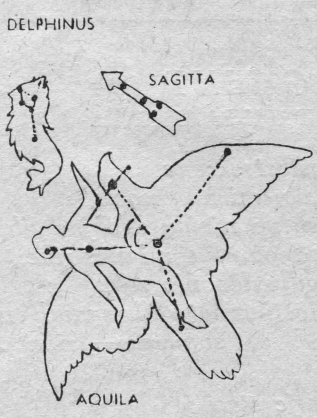
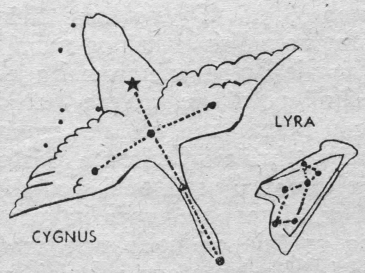
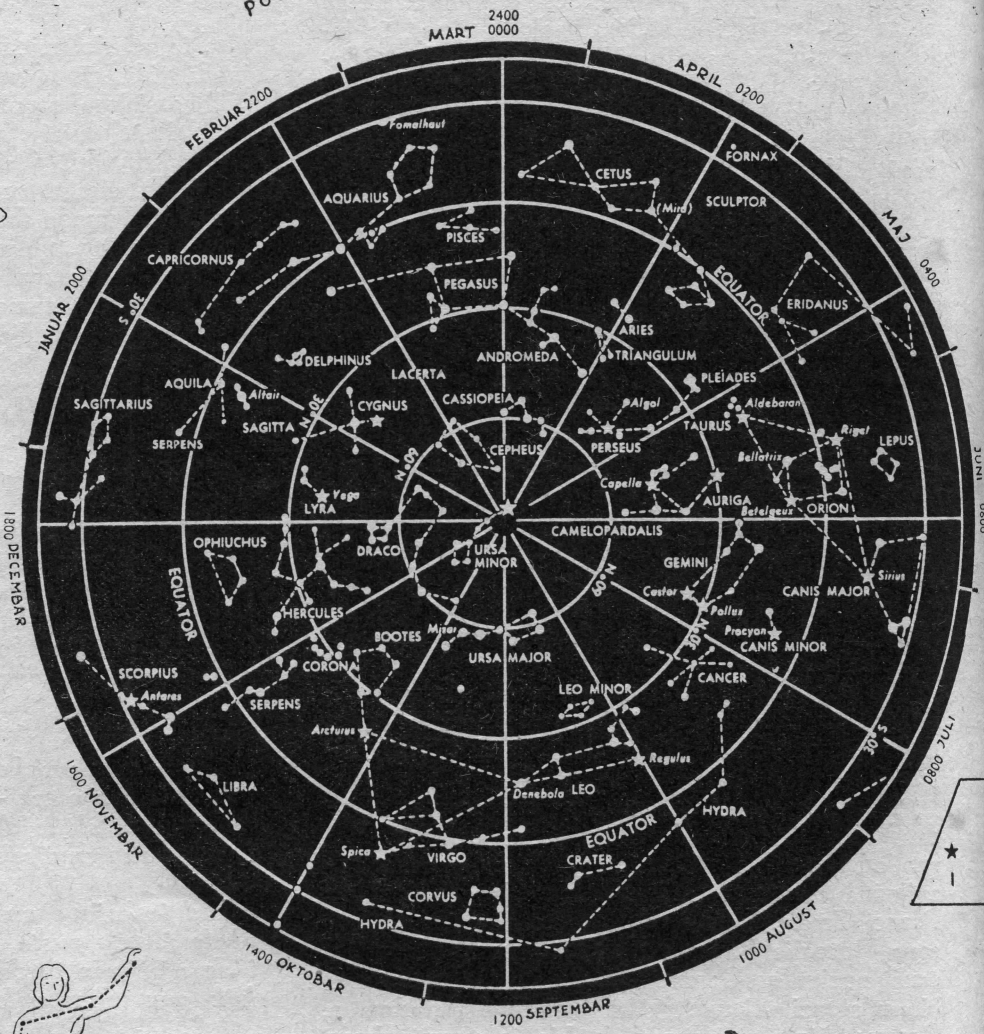
*Bilo je predvečerje kad smo se rastali,
ali bez stiska ruku — bez reči,
samo su kraj nas valovi beli zastali
i orao jedan sleteo krilima ko njihov
šum u tresku...
i zato kad misli mi na prošlost skrenu
sećanje to mi dočarava
ribarski čamac i leš starog alasa
što ga valovi zapljuskuju kraj reke
na pesku.*

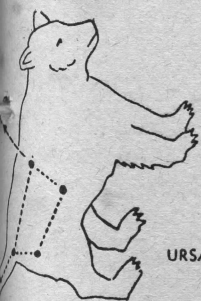
Dubrovnik

Živojin Miklja

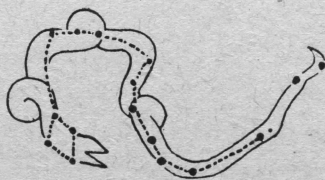

SJEVERNO ZVIJEZDANO NEBO POVEĆANO DO 40° JUŽNO OD EKVATORA

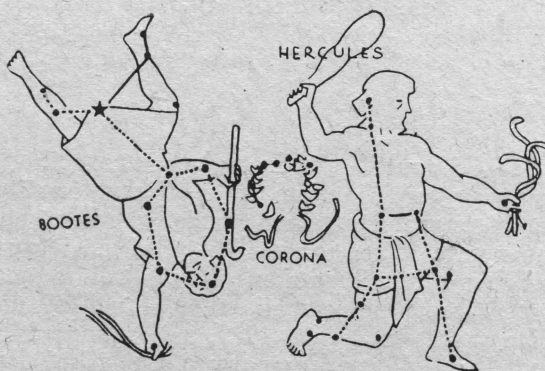

URSA MAJOR

DRACO

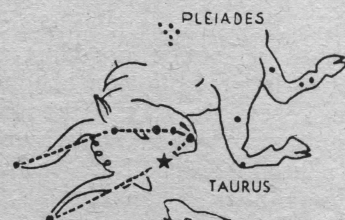
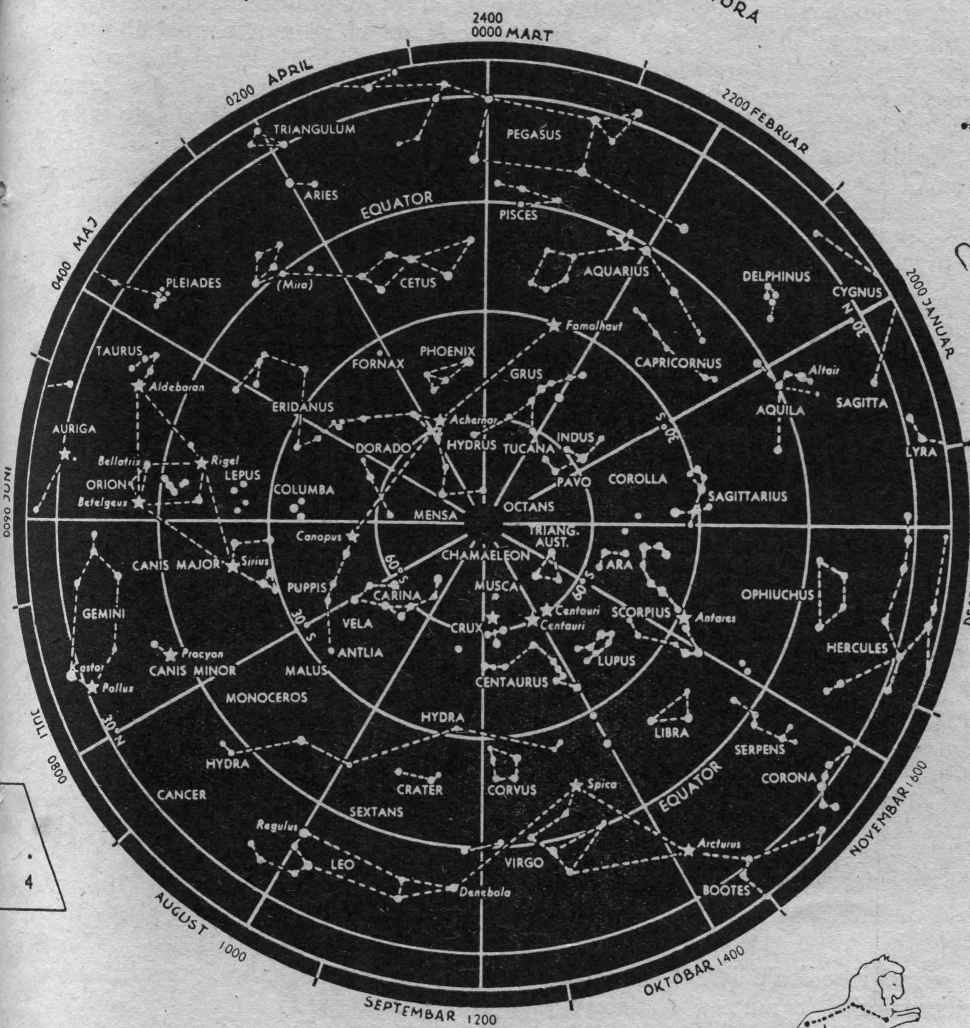

BOOTES

HERCULES

CORONA

JUŽNO ZVIJEZDANO NEBO POVEĆANO DO 40° SJEVERNO OD EKVATORA

PLEIADES

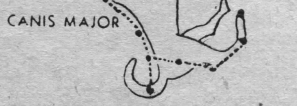
TAURUS

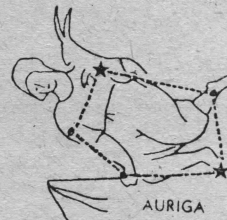
ORION

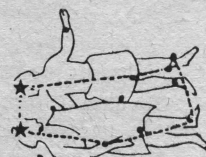
LEPUS

CANIS MAJOR

AURIGA

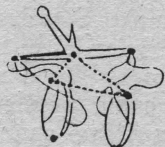
GEMINI

CANCER

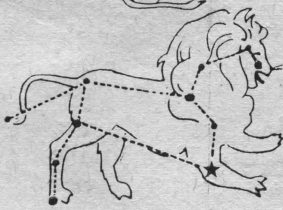
LIBRA

VIRGO

LEO MINOR

LEO